

Κωστής Κοκκινόφτας

Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κύκκου

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΥΠΡΟ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ 1945-1954

Αμέσως μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και την επικράτηση των δυνάμεων που υποστήριζαν την ελευθερία και την αυτοδιάθεση των λαών, οι Κύπριοι έθεσαν επιτακτικά στη Μεγάλη Βρετανία το ζήτημα της Ένωσης του νησιού με την Ελλάδα. Για τον λόγο αυτό, τον Νοέμβριο του 1946, Πρεσβεία με επικεφαλής τον Τοποτηρητή του αρχιεπισκοπικού θρόνου, Μητροπολίτη Πάφου (1930-1947) και μετέπειτα Αρχιεπίσκοπο Κύπρου (Ιούν. - Ιούλ. 1947) Λεόντιο, μετέβη στο Λονδίνο για την προώθηση του ενωτικού αιτήματος. Ωστόσο τα πρακτικά αποτελέσματα από το εγχείρημα αυτό ήταν απογοητευτικά και επιβεβαιώθηκε η άποψη, που υπήρχε ανάμεσα σε μεγάλο μέρος του πληθυσμού, ότι η Μεγάλη Βρετανία δεν προτίθετο να εγκαταλείψει το νησί¹. Αποφασίστηκε τότε να ακολουθηθεί μία περισσότερο διεκδικητική πολιτική από ό,τι προηγουμένως, οπότε, επί αρχιερατείας του νέου Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Β΄ (1947-1950), η Εκκλησία της Κύπρου προχώρησε στην οργάνωση και διεξαγωγή του Δημοψηφίσματος της 15ης Ιανουαρίου 1950, που κατέδειξε με το αποτέλεσμά του τη θέληση της συντριπτικής πλειοψηφίας του κυπριακού λαού για Ένωση με την Ελλάδα². Σημαντικό ρόλο στη διεξαγωγή του Δημοψηφίσματος διαδραμάτισε ο τότε Μητροπολίτης Κιτίου (1948-1950) και μετέπειτα Αρχιεπίσκοπος Κύπρου (1950-1977) Μακάριος Γ΄, ο οποίος, στα αμέσως επόμενα χρόνια, επικέντρωσε το ενδιαφέρον

1. Για την αποστολή της Πρεσβείας στην Αθήνα και στο Λονδίνο και τους στόχους της βλ. Ρολάνδου Κατσιαούνη, *Η Διασκεπτική, 1946-1948. Με ανασκόπηση της περιόδου 1878-1945*, Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, Λευκωσία 2000, σ. 211-226. Κωστή Κοκκινόφτα, *Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Λεόντιος*, [χ.ό.]*, Λευκωσία 2015, σ. 157-171.

* χ.ό. = χωρίς όνομα εκδότη

2. Για τη διεξαγωγή του Ενωτικού Δημοψηφίσματος βλ. τις σχετικές δημοσιεύσεις στα περιοδικά *Απόστολος Βαρνάβας* 11 (1950) 20-30, 67-71, 110-111, 187-202 και *Ελληνική Κύπρος* 9 (1950) 3-5, 8-9, 10 (1950) 31-62, καθώς και στον τόμο: Παναγιώτη Παπαδημήτρη - Πέτρου Πετρίδη, *Ιστορική Εγκυκλοπαίδεια της Κύπρου, 1878-1978*, τ. 8ος, Εκδόσεις «Κώστα Επιφανίου», Λευκωσία 1979-1980, σ. 273-306.

και τις ενέργειές του στην προετοιμασία της διεξαγωγής του Εθνικοαπελευθερωτικού Αγώνα της ΕΟΚΑ, που άρχισε τον Απρίλιο του 1955, υπό τη στρατιωτική ηγεσία του εν αποστρατεία Κύπριου Συνταγματάρχη του Ελληνικού Στρατού Γεωργίου Γρίβα Διγενή³.

Την περίοδο αυτή, από το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου και μέχρι την έναρξη του Αγώνα της ΕΟΚΑ, κυκλοφόρησαν στην Ελλάδα αρκετές αυτοτελείς εκδόσεις για την Κύπρο, που αποτυπώνουν την υιοθέτηση του ενωτικού αιτήματος των Κυπρίων από τον ευρύτερο Ελληνισμό. Κάποιες από τις εκδόσεις αυτές προέρχονταν από επίσημους φορείς, όπως για παράδειγμα τη Βουλή των Ελλήνων, η οποία, μερικούς μήνες μετά το Δημοψήφισμα της 15ης Ιανουαρίου 1950, εξέδωσε τα πρακτικά συζήτησης των μελών της, στις 24 Μαΐου του ίδιου έτους, όπου τονιζόταν ότι το ενωτικό αίτημα του κυπριακού λαού αποτελούσε πανελλήνια απαίτηση⁴.

Παρόμοιο είναι και το περιεχόμενο έκδοσης, το 1954, τόσο στα ελληνικά όσο και στα αγγλικά, του Πανεπιστημίου Αθηνών, επί πρυτανείας Απόστολου Δασκαλάκη. Στις σελίδες της περιλαμβάνεται, ανάμεσα στα άλλα, και το σχετικό ψήφισμα των μελών της συνέλευσης των καθηγητών, με το οποίο εξητείτο η Ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα⁵. Το ενδιαφέρον αυτό των επίσημων φορέων του ελληνικού κράτους για το ενωτικό αίτημα των Κυπρίων

3. Για τον ρόλο του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ στην προετοιμασία και διεξαγωγή του Αγώνα της ΕΟΚΑ βλ. Πέτρου Παπαπολυβίου, «Η συμβολή του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ στην προετοιμασία του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα του 1955-1959», στον τόμο: *Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ΄ (έκδ.), Για τα 100 χρόνια από τη γέννηση του Εθνάρχη Μακαρίου Γ΄ (1913-1977)*, Λευκωσία 2015, σ. 66-79, όπου αξιοποιούνται τα νεότερα πορίσματα της επιστημονικής έρευνας.

4. Βλ. *Η Βουλή των Ελλήνων ζητεί την Ένωσιν της Κύπρου. [Από τα εστενογραφημένα πρακτικά της συνεδριάσεως της 23ης Μαΐου 1950 της Βουλής των Ελλήνων]*, Κυπριακή Βιβλιοθήκη, 1, εν Αθήναις 1950.

5. Εθνικού Πανεπιστημίου Αθηνών - Πρυτάνεως Απόστολου Β. Δασκαλάκη (έκδ.), *Κύπρος. Αποφάσεις, Διαμαρτυρίες και ενέργειαι του Εθνικού Πανεπιστημίου Αθηνών, προς απαλλαγὴν του Κυπριακού Λαού εκ της καταδυναστεύσεως*, Αθήναι 1954· The National University of Athens (ed.), *Cyprus. Resolutions, Protests and Steps taken by the National University of Athens for the Liberation of the people of Cyprus*, Athens 1954.

επιβεβαιώνεται και από μία τρίτη έκδοση της Γενικής Διεύθυνσης Τύπου και Πληροφοριών του Υπουργείου Προεδρίας της Ελληνικής Κυβέρνησης, επίσης του έτους 1954. Συγγραφέας της ήταν ο Θάνος Βαγενάς και αποτελούσε μία πολυσέλιδη ανασκόπηση των απελευθερωτικών αγώνων του κυπριακού λαού από την «πρώτη βρετανική κατάκτηση του νησιού», όπως αναφέρεται, από τον Ριχάρδο τον Λεοντόκαρδο, μέχρι τα νεότερα χρόνια⁶. Παρά το γεγονός ότι η έκδοση αυτή δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι πληροί τις σημερινές αντιλήψεις για επιστημονική τεκμηρίωση, εντούτοις περιέχει πολλές και χρήσιμες πληροφορίες, καθώς και κατάλογο με ονόματα Κυπρίων αγωνιστών του 1821, πολλοί από τους οποίους εμφανίζονται για πρώτη φορά στη βιβλιογραφία.

Την ίδια περίοδο κυκλοφόρησαν και ορισμένα άλλα βιβλία για την Κύπρο, όπου δινόταν έμφαση στους ενωτικούς αγώνες των κατοίκων και στιγματιζόταν η αρνητική στάση της Μεγάλης Βρετανίας. Από τα πλέον αιχμηρά εναντίον της αποικιοκρατικής δύναμης ήταν αυτό του Θεόδωρου Παπαμανώλη, όπου στον τίτλο του δέσποζαν τα επίθετα των τότε Πρωθυπουργού και Υπουργού Εξωτερικών της Μεγάλης Βρετανίας Ούνιστον Τσώρτσιλ και Άντονι Ήντεν, αντιστοίχως (κυκλοφόρησε το 1954)⁷. Παρόμοιου περιεχομένου ήταν και τα βιβλία των Πύρρου Γιαννοπούλου-Ηπειρώτου (1951) και Τάσσου Λέκκα (1952), όπου ο μεν πρώτος επικεντρωνόταν στους αγώνες των Κυπρίων για προβολή του ενωτικού αιτήματος, ο δε δεύτερος έδινε έμφαση στο κίνημα των Οκτωβριανών του 1931⁸. Ανάμεσα στα υπόλοιπα συγκαταλέγεται και βιβλίο, που εξέδωσε το περιοδικό «Αγών των Ελευθέρων Εθνών» (1954),

6. Θάνου Κ. Βαγενά, *Χρονικά της Κύπρου. Αγώνες των Κυπρίων για την Ελευθερία*, Υπουργείον Προεδρίας Κυβερνήσεως, Γενική Διεύθυνσις Τύπου και Πληροφοριών, Αθήναι 1954.

7. Θ.Γ. Παπαμανώλη, *Τσώρτσιλ, Ήντεν, Κύπρος*, [χ.ό.], Αθήναι 1954.

8. Πύρρου Γιαννοπούλου - Ηπειρώτου, *Ενωτικοί Αγώνες της Κύπρου (1878-1951)*, έκδοση του περιοδικού «Οι Σλάβοι κατά των Ελλήνων», Αθήναι 1951· Τάσσου Γ. Λέκκα (Δημοσιογράφου), *Κύπρος, η Κατεχόμενη Ελλάδα*, Γραφικά Τέχνη «Διαλησμάς», Αθήναι 1952.

όπου ανθολογούνται κείμενα για την ελληνικότητα της Κύπρου και προβάλλεται το ενωτικό ιδεώδες⁹.

Από τη μελέτη της βιβλιοπαραγωγής στον ελλαδικό χώρο, από το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι την έναρξη του Αγώνα της ΕΟΚΑ, διαπιστώνεται ότι οι αυτοτελείς λογοτεχνικές εκδόσεις για την Κύπρο ήταν λιγιστές, συγκρινόμενες με αυτές που πραγματοποιήθηκαν τα χρόνια που ακολούθησαν, όταν ο ηρωισμός των αγωνιστών υπήρξε πηγή έμπνευσης. Για παράδειγμα, το 1952 κυκλοφόρησε το ολιγοσέλιδο θεατρικό έργο του διδασκάλου Πέτρου Κουτρούλη, όπου πρωταγωνιστούν η Αγγλία, η Ελλάδα και η Κύπρος με διαλόγους γύρω από το δίκαιο του ενωτικού αιτήματος, προφανώς για τις ανάγκες σχολικών παραστάσεων των δημοτικών σχολείων¹⁰. Είναι αξιοσημείωτο ότι το βιβλίο αυτό τυπώθηκε στην Κόρινθο και είναι το μόνο, από όσα έχουμε υπόψη ότι εκδόθηκαν στην Ελλάδα κατά την υπό εξέταση περίοδο, που τυπώθηκε μακριά από την Αθήνα.

Είναι αξιοσημείωτο ότι λογοτεχνικά κείμενα για την Κύπρο περιλήφθηκαν στις σελίδες περιοδικών ευρείας κυκλοφορίας, όπως της «Ελληνικής Δημιουργίας» και της «Νέας Εστίας», που τυπώνονταν στην Αθήνα και την περίοδο αυτή διευθύνονταν από τους ακαδημαϊκούς και λογοτέχνες Σπύρο Μελά και Πέτρο Χάρη, αντιστοίχως. Εκτός από τις σποραδικές αυτές δημοσιεύσεις, η «Ελληνική Δημιουργία» πραγματοποίησε δύο σημαντικά αφιερώματα για το νησί και τον πολιτισμό του, με ποίηση, διηγήματα και διάφορες λογοτεχνικές και ιστορικές μελέτες, τον Αύγουστο και τον Νοέμβριο του 1949¹¹. Το ίδιο έπραξε και η «Νέα Εστία», που αφιέρωσε πολυσέλιδο τεύχος στην Κύπρο, τα Χριστούγεννα του 1954, όπου, εκτός από τα λογοτεχνικά κείμενα, στις σελίδες του περιέλαβε σημαντικό

9. «Αγών των Ελευθέρων Εθνών» (έκδ.), *Η Κύπρος είναι Ελληνική. Η Λευκή Βίβλος του Απελευθερωτικού Αγώνος*, Αθήνα 1954.

10. Πέτρου Γρηγ. Κουτρούλη (Δημοδιδασκάλου), *Α΄. Μητέρα Ηρώων. Θυσίες - Νίκη - Διεκδικήσεις - Δόξα, Δράμα εθνικοθρησκευτικό, Β΄. Κύπρος, της Λευτεριάς ο πόθος, Μονόπρακτο πατριωτικό δραματάκι*, Τύποις «Σκουτεροπούλου», Κόρινθος, Αύγουστος 1952.

11. Βλ. *Ελληνική Δημιουργία*, τόμ. Β΄, τχ 36, 1 Αυγούστου 1949· τόμ. Β΄, τχ 43, 15 Νοεμβρίου 1949, Εκδόσεις «Δημητρίου Ν. Παπαδήμα», Αθήνα.

αριθμό ιστορικών, λαογραφικών και λογοτεχνικών μελετών, με στόχο την κατάδειξη της ελληνικότητας του νησιού και της συμβολής του στην προαγωγή του ελληνικού πνεύματος¹².

Την ίδια περίοδο η Κύπρος και η ιστορία της προβλήθηκαν στο ελληνικό αναγνωστικό κοινό με αυτοτελείς εκδόσεις από Κύπριους λογίους, οι οποίοι ζούσαν και δραστηριοποιούνταν στην Ελλάδα. Οι δύο πρώτες με τίτλο «Ο Ακρίτας του Ελληνικού Νότου» και «Η Ψυχή της Κύπρου», οφείλονταν στον εθναρχικό σύμβουλο και παλαίμαχο πολιτευτή Νικόλαο Κλ. Λανίτη. Κυκλοφόρησαν το 1945 και το 1946, αντιστοίχως, με την πρώτη από αυτές να αφορά στην ιστορία του νησιού και τις σχέσεις του με τον υπόλοιπο Ελληνισμό, και τη δεύτερη στα ήθη και έθιμα των κατοίκων. Αμφότερες οι εκδόσεις επικεντρώνονταν στην κατάδειξη της ελληνικότητας της Κύπρου και, κατά συνέπεια, στο δίκαιο του αιτήματος της Ένωσης με την Ελλάδα¹³.

Ακολούθησε η έκδοση, το 1947, από την «Ομάδα Κυπρίων Διανοουμένων και Καλλιτεχνών "Ευαγόρας"», στην οποία αναφέρεται ότι είχε ανάμειξη και ο τότε φοιτητής της ιατρικής Βάσος Λυσσαρίδης¹⁴, του εικονογραφημένου βιβλίου «Κύπρος, το Χρονικό της», που περιλάμβανε εξαιρετικά σχέδια και ένα σύντομο κείμενο για την ελληνικότητα του νησιού¹⁵. Στη συνέχεια εκδόθηκε, το 1951, από τον νομικό Ανδρέα Ιωάννου, ανθολογία Κυπρίων ποιητών, που έγραψαν τόσο στην πανελλήνια γλώσσα, όσο και στην κυπριακή διάλεκτο, ώστε η ποιητική δημιουργία του νησιού, και ιδίως η διαλεκτική, να γίνει ευρύτερα γνωστή¹⁶. Ακολούθως εκδόθηκαν, το 1954, από τον δημοσιογράφο και συγγραφέα Κυριάκο Καραμάνο και τον προαναφερθέντα Νικόλαο Κλ. Λανίτη, δύο σπουδαία έργα για την ιστορία

12. Βλ. *Νέα Εστία*, τόμ. ΝΣΤ', τχ 659, Χριστούγεννα 1954, «Βιβλιοπωλείον της Εστίας Ι.Δ. Κολλάρου και Σίας», Αθήναι [1954].

13. Νικολάου Κλ. Λανίτη, *Ο Ακρίτας του Ελληνικού Νότου*, Εκδόσεις «Αετός Α.Ε.», Αθήναι 1945· Του ιδίου, *Η Ψυχή της Κύπρου. Το λαϊκό τραγούδι - Τα δίστιχα - Ήθη, Έθιμα, Θρύλοι και Παραδόσεις σαράντα αιώνων - Ιστορικά Μελετήματα*, Εκδόσεις «Αετός Α.Ε.», Αθήναι 1946.

14. Πέτρου Παπαπολυβίου, «Τα νεανικά χρόνια του Βάσου Λυσσαρίδη», *Ο Φιλελεύθερος*, 10.5.2020.

15. Ομάδας Κυπρίων Διανοουμένων και Καλλιτεχνών «Ευαγόρας» (έκδ.), *Κύπρος, το Χρονικό της*, [χ.ό.], Αθήνα 1947.

16. Ανδρέα Ιωάννου, *Ανθολογία Κυπρίων Ποιητών*, [χ.ό.], Αθήναι 1951.

και τον πολιτισμό της Κύπρου, αμφότερα με προφανή στόχο την ιστορική τεκμηρίωση της ελληνικότητάς της. Το πρώτο από αυτά με τίτλο «Κύπρος» είναι πολυσέλιδο και αναφέρεται στην ιστορία του νησιού και στον πολιτισμό του, ενώ το δεύτερο, που έχει τίτλο «Η δούλη Ελλάς του Νότου», παρουσιάζει τις ενέργειες που έγιναν από την Ελληνική Κυβέρνηση και διάφορους οργανωμένους φορείς για την προώθηση του ενωτικού αιτήματος στο διεθνές πολιτικό σκηνικό¹⁷. Ας αναφερθεί επίσης, ότι το τελευταίο βιβλίο κοσμείται με φωτογραφίες από μεγαλειώδη συλλαλητήρια της ελληνικής νεολαίας στην Αθήνα και την Πάτρα, που διατράνωναν τον πανελλήνιο πόθο για Ένωση κατά το πρώτο μισό της δεκαετίας του 1950¹⁸.

Τέλος, την ίδια περίοδο τυπώθηκε στην Αθήνα το βιβλίο του Γενικού Γραμματέα της Συνομοσπονδίας Εργατών Κύπρου (ΣΕΚ) με τίτλο «Η Κύπρος καταγγέλλει την Μεγάλην Βρετανίαν», που αποτελεί ένα καταγγελτήριο της πολιτικής της αποικιοκρατικής δύναμης έναντι των κατοίκων του νησιού. Το βιβλίο δεν φέρει χρονολογία και τόπο έκδοσης, αλλά είναι γνωστό από την εργογραφία του συγγραφέα ότι κυκλοφόρησε στην ελληνική πρωτεύουσα, το 1950¹⁹.

Από τη μελέτη των εκδόσεων για την Κύπρο, που πραγματοποιήθηκαν μεταξύ των ετών 1945-1954 στην Ελλάδα, διαπιστώνεται η μεγάλη απογοήτευση που επικρατούσε για τη στάση της Βρετανίας έναντι του πανελληνίου αιτήματος για Ένωση. Για τον λόγο αυτό οι συγγραφείς των βιβλίων για την Κύπρο, που κυκλοφόρησαν την περίοδο αυτή στην Ελλάδα,

17. Κυριάκου Μ. Καραμάνου, *Κύπρος*, [χ.ό.], Αθήναι 1954· Νικολάου Κλ. Λανίτη, *Η δούλη Ελλάς του Νότου*, Εκδοτικός Οίκος «Πέτρου Δημητράκου», Αθήναι 1954.

18. Για τις φωτογραφίες αυτές βλ. Ν. Κλ. Λανίτη, *Η δούλη Ελλάς του Νότου*, ό.π., σ. 33-34. Παρόμοιες φωτογραφίες, προερχόμενες κυρίως από εφημερίδες, εντοπίζονται και σε άλλες εκδόσεις, τόσο της ίδιας περιόδου, όσο και μεταγενέστερα. Ενδεικτικά βλ. «Αγών των Ελευθέρων Εθνών» (έκδ.), *Η Κύπρος είναι Ελληνική*, ό.π. σ. 39· Ιωάννη Στεφανίδη, *Εν ονόματι του Έθνους. Πολιτική κουλτούρα, αλυτρωτισμός και αντιαμερικανισμός στη μεταπολεμική Ελλάδα, 1945-1967*, Εκδόσεις «Επίκεντρο», Θεσσαλονίκη 2010, σ. 269.

19. Μιχαήλ Ν. Πισσά, *Η Κύπρος καταγγέλλει την Μεγάλην Βρετανίαν*, Έκδοσις εφημ. «Κυπριακός Αγών» [Αθήναι 1950]. Για τον κατάλογο των βιβλίων που εξέδωσε ο Μ. Πισσάς, καθώς και τον τόπο και τη χρονολογία έκδοσής τους, βλ. Χρ. Ανδρέου (εκδ.), *Κύπριοι συγγραφείς από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα*, τ. 4ος, Λευκωσία 1983, σ. 1361.

επικεντρώθηκαν στην προβολή διαφόρων πτυχών της ιστορίας και της εθνικής ζωής των κατοίκων, έτσι ώστε να καταδείξουν την ελληνικότητά της και να πειστεί η Ελληνική Κυβέρνηση να θέσει ανάμεσα στις εθνικές διεκδικήσεις και το ζήτημα της Ένωσης. Η έναρξη του απελευθερωτικού Αγώνα της ΕΟΚΑ, που ακολούθησε, συνέτεινε στον πολλαπλασιασμό των σχετικών εκδόσεων για την Κύπρο, αφού το ενωτικό αίτημα υπήρξε πανελλήνιο, όπως τεκμηριώνεται από τις ενθουσιώδεις εκδηλώσεις υποστήριξής του στις πόλεις της Ελλάδας, καθόλη τη διάρκεια διεξαγωγής του Αγώνα²⁰.

Δημοσιεύτηκε στο περιοδικό της Ιεράς Μητροπόλεως Κύκκου και Τηλλυρίας *Ενατενίσεις* 37 (2021) 135-139.

20. Για την περί Κύπρου εκδοτική παραγωγή στην Ελλάδα την περίοδο 1955-1959, βλ. Κωστή Κοκκινόφτα, «Εκδόσεις για την Κύπρο στον ελλαδικό χώρο στη διάρκεια του απελευθερωτικού αγώνα της ΕΟΚΑ», στον υπό έκδοση τόμο του Ιδρύματος Απελευθερωτικού Αγώνα ΕΟΚΑ 1955-1959 με τίτλο: *Από το 1821 στο 1955 και στον σύγχρονο Ελληνισμό*.